

## 65 ГОДИНА АРХИВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 1953–2018

**Апстракт:** Овај рад представља кратку презентацију историје Архива Републике Српске од његовог оснивања до данас. Архив града Бањалуке основан је 1953, Градски архив у Добоју 1954, а Општински архив у Фочи 1981. године. Градски архив у Бањалуци је после три године прерастао у Срески архив, а 1963. у Архив Босанске Крајине. У Добоју се регионални архив оснива 1973, а у Фочи 1986. године. Избијањем грађанског рата у Босни и Херцеговини, у прољеће 1992, донијела је Влада Српске Републике БиХ *Одлуку о оснивању Архива Српске Републике Босне и Херцеговине*. Данас је Архив Републике Српске, са статусом републичке управне организације у саставу Министарства просвјете и културе, централна установа за заштиту културних добара.

**Кључне ријечи:** Република Српска, Босанска Крајина, Бањалука, Добој, Фоча, архив, архивска грађа, фондови и збирке.

Обиљежавање јубилеја 65 година организоване архивске дјелатности у Републици Српској представља посебну прилику да се у овом раду о историји Архива Републике Српске изнесе неколико суштинских података.

На територији данашње Републике Српске касно је у односу на неке друге центре формирана организована архивска служба. Архив града Бањалуке основан је 20. априла 1953, Градски архив у Добоју 16. фебруара 1954, а Општински архив у Фочи 29. септембра 1981. године.

Послије три године Архив града Бањалуке је, на основу Сагласности Народног одбора Среза Приједор од 15. фебруара 1956, Одобрења Извршног вијећа НР Босне и Херцеговине од 30. маја 1956. и рјешења Народног одбора Среза Бањалука од 29. јуна 1956, прерастао у Срески архив Бањалуке. Као такав био је заједничка стручна и научна установа за срезове Бањалука и Приједор, који су били и његови оснивачи. Осим овог архива, оспособљено је 1958. у Мјесном уреду Нова Топола архивско спремиште, у којем је смјештена архивска грађа прикупљена са територије Среза Босанска Градишка. Временом је то спремиште прерасло у Архивски сабирни центар Босанска Градишка.

Послије укидања Среског народног одбора Приједор и безуспјешних покушаја да се оснује архивска установа у Бихаћу, одлучено је да Архив у Бањалуци прошири територијалну надлежност и на Срез Бихаћ. Одлукама среских скупштина Бихаћ од 8. јула и Бањалука од 10. јула 1963. основан је Архив Босанске Крајине са сједиштем у Бањалуци, а права оснивача преузела је 19. јула 1963. Скупштина Среза Бањалука. Сада се територијална надлежност Архива протезала на 23 општине Босанске Крајине: Бањалука, Бихаћ, Босанска Дубица, Босанска Градишка, Босанско Грахово, Босанска Крупа, Босански Нови, Босански Петровац, Цазин, Велика Кладуша, Титов Дрвар, Јајце, Приједор, Сански Мост, Кључ, Котор Варош, Лакташи, Србац, Мркоњић Град, Шипово, Прњавор, Скендер Вакуф и Челинац. Био је то највећи регионални архив у тадашњој социјалистичкој Југославији.

Суочен са приливом велике количине архивске грађе и са немогућношћу да обезбиједи довољан смјештајни простор у Бањалуци, Архив је током 1963. и 1964. основао архивске сабирне центре у Приједору, Јајцу и Бихаћу као истурене архивске јединице Архива Босанске Крајине. Њихов задатак био је да, прије свега, заштите архивску грађу укинutih среских, општинских и мјесних народних одбора и осталу грађу са подручја на којем су дјеловали, али и да се убрза унапређење архивске службе и створи мрежа архивских институција на подручју Босанске Крајине.

Послије укидања срезова Бањалука и Бихаћ, преузела је 1. јануара 1967. права оснивача и финансирање Архива Босанске Крајине Скупштина СР Босне и Херцеговине, а од 1. јануара 1975. то право су преузеле 23 скупштине општина Босанске Крајине. Културну димензију рада Архива дјелимично је финансирао СИЗ културе у Бањалуци.

Због ширења архивске грађе и јачања значаја даљег развоја архивске службе, Архив Босанске Крајине смјештен је средином 1973. у тзв. "Царску кућу", гдје се и данас налази. Ту су, у већем простору, били бољи услови за рад и заштиту архивске грађе и за већи број запослених.

Архивски сабирни центар у Бихаћу укинут је 1981. године. Заштићена архивска грађа општина Бихаћ, Босанско Грахово, Босанска Крупа, Босански Петровац, Цазин и Велика Кладуша смјештена је у новоосновани Историјски архив у Бихаћу. Двије године касније укунути су и архивски сабирни центри у Приједору и Јајцу, због неиспуњавања потребних просторно-техничких и кадровских услова за рад. Територијална надлежност Архива Босанске Крајине протезала се почетком 90-их година XX вијека на 17 општина сјеверозападне Босне.

На основу *Закона о укидању архива у Добоју* и у складу са реорганизацијом архивске мреже у Босни и Херцеговини, Државни архив у Добоју је 30. јуна 1968. престао да ради као самостална институција, односно као правно лице. Одлуком Историјског архива Тузла од 1. јула 1968. формирано је архивско одјељење у Добоју под називом Архивски сабирни центар у Добоју, који је

задржао своју дотадашњу територијалну надлежност и све стручне архивистичке послове. На Скупштини заједнице архива Босне и Херцеговине у Сарајеву 16. априла 1973. донесен је *Закључак да се оснује Регионални архив у Добоју*. Одлуком Историјског архива Тузла и уз сагласност суоснивача, скупштина општина Босански Брод, Босански Шамац, Дервента, Добој, Маглај, Модрича, Оцак, Теслић и Тешањ, основан је 1. октобра 1973. Регионални архив у Добоју. Територијална надлежност Регионалног архива у Добоју покривала је општине наведених оснивача.

Регионални архив у Фочи основан је 1. јануара 1986. одлукама скупштине општина Фоча, Горажде, Вишеград, Чајниче, Калиновик и Рудо. Имао је територијалну надлежност на подручју општина које су биле његови оснивачи.

Избијањем грађанског рата у Босни и Херцеговини, у прољеће 1992, донијела је Влада Српске Републике БиХ на сједници 31. маја 1992. *Одлуку о оснивању Архива Српске Републике Босне и Херцеговине*, као јавне установе у државној својини са сједиштем у Сарајеву. Касније, 30. јула 1992, издана је министарска *Наредба о збрињавању и заштити културних вриједности и добара*. Ова два акта и преузети ранији *Закон о архивској дјелатности* представљали су правни основ и оквир за обављање архивске дјелатности на територији Српске Републике БиХ (касније Републике Српске). На сједници Народне скупштине Републике Српске од 14. и 15. септембра 1992. донесен је *Закон о измјенама и допунама Закона о министарствима*, којим је Архив Републике Српске добио статус републичке управне организације.

Како *Одлука о оснивању Архива Српске Републике Босне и Херцеговине* није никада реализована, архивску дјелатност на територији Републике Српске до средине 1993. обављали су, уз прећутну сагласност органа власти, Архив Босанске Крајине у Бањалуци и регионални архиви у Добоју и Фочи (Србињу).

*Законом о министарствима* од 11. септембра 1993. дефинисан је Архив Републике Српске као републичка управна организација која врши управне и стручне послове из области архивске дјелатности. У саставу Архива Републике Српске са сједиштем у Бањалуци обављала су архивску дјелатност и деташирана одјељења Архива у Добоју и Србињу.

Данас је Архив Републике Српске, са статусом републичке управне организације у саставу Министарства просвјете и културе у Влади Републике Српске, централна установа за заштиту културних добара. У његовом саставу, поред канцеларија у Добоју и Фочи, дјелују од 2001. и оне у Зворнику и Требињу, а од 2008. и у Сокоцу.

Дјелатност Архива Републике Српске обавља се у оквиру двије организационе јединице: Сектора за заштиту архивске грађе у архиву и Сектора за заштиту архивске грађе ван архива, правне и опште послове. У оквиру Сектора за заштиту архивске грађе у архиву организоване су двије унутрашње организационе јединице: Одјељење за сређивање и обраду архивске грађе и Одјељење за научноистраживачки рад. У саставу Сектора за заштиту архивске грађе ван

архива, правне и опште послове, постоје и Одјелење за заштиту архивске грађе ван архива и Одјелење за правне и опште послове. Сектори и одјелења организовани су по функционалном, а канцеларије по функционалном и територијалном принципу.

Сједиште Архива у Бањалуци има стварну и територијалну надлежност на простору градова Бањалука, Приједор и Градишка и општина Костајница, Источни Дрвар, Језеро, Кнежево, Котор Варош, Козарска Дубица, Крупа на Уни, Купрес, Лакташи, Мркоњић Град, Нови Град, Оштра Лука, Петровац, Прњавор, Рибник, Србац, Челинац и Шипово. Канцеларија Архива у Добоју надлежна је на подручју Града Добоја и општина Брод, Вукосавље, Дервента, Доњи Жабар, Модрича, Пелагићево, Петрово, Теслић и Шамац. Канцеларија Архива у Зворнику има надлежност на подручју градова Бијељине и Зворника и општина Власеница, Лопаре, Милићи, Осмаци, Сребреница, Угљевик и Шековићи. Канцеларија Архива у Фочи надлежна је за подручје општина Вишеград, Калиновик, Рудо, Устипрача, Фоча и Чајниче. Канцеларија Архива у Сокоцу има надлежност на подручју Града Источно Сарајево и општина Братунац, Источна Илица, Источно Ново Сарајево, Источни Стари Град, Пале, Рогаatica, Соколац, Трново и Хан Пијесак. Канцеларија Архива у Требињу надлежна је за подручје Града Требиња и општина Берковићи, Билећа, Гацко, Источни Мостар, Љубиње и Невесиње.

За 65 година постојања и рада Архив Републике Српске је успио да прикупи и заштити 858 архивских фондова и збирки, са око 5.000 м<sup>1</sup>. Од укупног броја фондова и збирки, највише се налази у Бањалуци (527), затим Добоју (144), Фочи (95), Требињу (62) и Зворнику (30). Велики број фондова и збирки архивистички је сређен и обрађен, а односи се на управу и јавне службе (360), привреду и банкарство (220), политичке партије, друштвенополитичке организације и синдикате (101), просвјетне, културне и научне установе (72), правосудје (41), социјалне и здравствене установе (10), друштва и удружења (6), личне и породичне фондове (4), вјерске установе и организације (2), војне јединице, установе и организације (1) и збирке (41). За најзначајније фондове и збирке израђени су инвентари. Архивска грађа обухвата период од XVII вијека до данашњих дана. Најстарија грађа је на османскотурском језику, писана арапским писмом. Прве сачуване фондовске цјелине потичу из доба аустроугарске владавине Босном и Херцеговином. Посебну вриједност за историјска истраживања представљају архивски фондови настали између два свјетска рата (1918–1941), док највећи дио грађе припада социјалистичком периоду (1945–1991). Архив је за кратко вријеме, и поред смјештајних тешкоћа, преузео велики број архивских фондова и највиших државних органа, уснова и организација, правосудних, просвјетних, научних и других институција Републике Српске, насталих радом од 1992. до данас. Највреднији фондови и збирке категорисани су у двије групе културних добара: културна добра од изузетног и културна добра од великог значаја.

Архив Републике Српске посједује стручну и специјализовану библиотеку затвореног типа, која је стварана од самог оснивања установе. Сваке године библиотека се допуњава новим примјерцима стручних и научних књига и часописа, тако да данас броји преко 20.000 библиотечких јединица (књиге и периодичне публикације).

Данас Архив Републике Српске запошљава 30 радника. Од укупног броја запослених високу стручну спрему има 22 (четворо са титулом магистра наука), вишу стручну спрему једно и средњу седам. Троје радника посједује звање архивског савјетника, а један вишег архивисте. Статус државног службеника има 25, а намјештеника пет запослених. Највећи број запослених налази се у сједишту у Бањалуци (21), затим у канцеларији у Зворнику (3), а по двоје у канцеларијама у Фочи, Требињу и Добоју.

Поред обављања редовних послова на прикупљању, сређивању и заштити архивске грађе, радници Архива Републике Српске посвећују значајну пажњу научном раду и културно-просвјетној дјелатности. Научноистраживачким радом архиви се традиционално баве, најчешће учешћем у научноистраживачким пројектима, објављивањем књига, научних и стручних радова, зборника докумената итд. Архив Републике Српске и његови запослени објавили су или приредили преко 200 монографија, књига и студија, стручних и научних радова из области архивистике, историје и права и приредили на десетине изложби архивских докумената.

За рад на заштити архивске грађе и изузетан допринос и постигнуте врхунске резултате у области образовања, науке и културе Архив Републике Српске је више пута награђиван и одликован: Орденом Његоша I реда (2013) и Повељом Златни грб града Бањалуке (2013). Исто тако, за свој рад награђивани су и појединци запослени у Архиву Републике Српске.

\*\*\*

Архив Републике Српске је поводом обиљежавања 65 година постојања и рада објавио књиге "Архив Републике Српске. Од градске до институције од националног значаја 1953–2018" и "Мостови на кривој Дрини", зборник докумената "Школство у Босанској Крајини (Бихаћка и Врбаска област) 1918–1929" и зборник радова "Привреда Босанске Крајине 1878–1941". Поводом обиљежавања јубилеја приређене су изложбе архивских докумената: "Мостови на кривој Дрини", "Школство у Бањалуци за вријеме Краљевине Југославије 1918–1941" и "Архивско благо Републике Српске". Свечана академија "65 година Архива Републике Српске" одржана је у Вијећници Банског двора – Културног центра 20. априла 2018. године. Обиљежавању јубилеја присуствовало је више стотина гостију и званица из земље и иностранства.

### Литература:

- *Архивски фондови и збирке у архивима и архивским одељењима у СФРЈ – СР Босна и Херцеговина*, Београд 1981.
- *Заштита архивске грађе у регистратурама*, Бањалука 2000.
- Ибришагић Ибро, Врањешевић Душан, *Документи о радничком покрету у Босанској Крајини 1919–1941*, Бањалука 1964.
- Мачкић Зоран С., *Заштита културних добара – Збирка прописа Републике Српске са коментарима и објашњењима*, Бањалука 2003.
- Радмановић Небојша, *Архив Босанске Крајине 1953–1983*, Бањалука 1983.
- Стојнић Бојан, *Архив Републике Српске 1953–2013*, Бањалука 2013.
- Стојнић Бојан, *Архив Републике Српске. Од градске до институције од националног значаја 1953–2018*, Бањалука 2018.

Bojan Stojnic

#### 65 Years of the Archives of the Republic of Srpska (1953-2018)

#### Summary

This paper presents a brief history presentation of the Archives of the Republic of Srpska from its founding to the present. The Archives of the City of Banja Luka was founded in 1953, the City Archives in Doboj in 1954, and the Municipal Archives in Foca in 1981. The Archives of the City of Banja Luka became the District Archives after three years, and in 1963 the Archives of Bosanska Krajina. The Regional Archives in Doboj was established in 1973 and in Foca in 1986. With the outbreak of the civil war in Bosnia and Herzegovina in the spring of 1992, the Government of Srpska Republic of Bosnia and Herzegovina passed *the Decision on the Establishment of the Archives of Srpska Republic of Bosnia and Herzegovina*. Today, the Archives, with the status of a republic administrative organization within the Ministry of Education and Culture, is the central institution for the protection of cultural assets. It is a representative administrative, cultural and scientific institution, which performs public archival service of general interest for the Republic of Srpska. In addition to offices in Doboj and Foca, it consists of also those in Zvornik and Trebinje since 2001, and in Sokolac since 2008.